

INLEIDING

Wat zaet de iPhone, sprook Rutger taege Elian: Het Limburgs is een groep West-Germaanse dialecten, die hun hoofdverspreidingsgebied hebben in Belgisch en Nederlands Limburg. Vaak wordt de term zuiver of hoofdzakelijk geografisch gebruikt - 'Limburgs' verwijst dan naar alle in de beide Limburgen inheemse dialecten. Taalkundig gedefinieerd is Limburgs de naam van de Zuidoost-Nederfrankische dialecten, die inderdaad in het leeuwendeel van de Limburgen worden gesproken en een min of meer samenhangende groep vormen. Sommigen zien daarom Limburgs als aparte taal.

In het dagelijks taalgebruik wordt met de geografische term Limburgs onder meer verwezen naar de dialecten van Belgisch- en Nederlands-Limburg als zodanig, hoewel niet elke taalvariëteit in deze gebieden in taalkundig opzicht ook Limburgs te noemen is. Zo worden de dialecten in het noorden van Nederlands-Limburg weliswaar Noord-Limburgs genoemd, maar in wezen betreft het hier dialecten die taalkundig tot de Zuidelijk-centrale groep worden gerekend waar ook het Brabants onder valt. Samen met de aangrenzende dialecten in Duitsland worden ze ook wel Kleverlands genoemd.

Ook in het westen van Belgisch-Limburg worden dialecten gesproken die taalkundig tot het Brabants behoren (met de Uerdinger linie als uiterste isoglosse van het Limburgs), terwijl in Nederland de dialecten in het uiterste zuidoosten van Noord-Brabant taalkundig juist weer Limburgs zijn. In het zuidoosten van Limburg behoren het Kerkraads, Bocholtzer en het Vaalser dialect in taalkundig opzicht tot de Ripuarische dialecten (de Benrather linie), hoewel ze met name door de sprekers zelf vaak gewoon Limburgs genoemd worden.

In het Oudnederlandse taalgebied ontstond rond de 8^e eeuw een scheiding, doordat het Oudnederlands in het zuidoosten van het huidige Nederlandse taalgebied onder invloed van het Merovingische en vooral ook het Karolingische hof kwam. Het zwaartepunt hiervan lag rondom Aken, Luik en Keulen. Hier werden echter geen Oudnederlandse, maar Oudhoogduitse dialecten gesproken.

In het Oudnederlandse taalgebied bevonden zich destijds (zeker na de ondergang van Dorestad in het midden van de 9^e eeuw) geen steden die het politiek-economische belang (en het bijbehorende prestige) van deze nederzettingen konden evenaren, een situatie die zich tot de opkomst van de Vlaamse steden in de late 10^e en vroege 11^e eeuw zou handhaven. Hierdoor vond

er een verspreiding plaats van bepaalde Hoogduitse kenmerken onder de Oudnederlandse dialecten, waarvan de resulterende vorm het Oud-Oost-Nederlands is. De Oudnederlandse dialecten - waar deze ontwikkelingen (ook wel de Keulse expansie genoemd) niet of nauwelijks plaatsvonden - worden West-Oudnederlands (of Oud-Westnederfrankisch) genoemd. Het Oud-Oost-Nederlands (of Oud-Oostnederfrankisch) is de directe voorloper van de huidige Zuid-Limburgse en Midden-Limburgse dialecten.

In de 12^e eeuw was de Hoogduitse invloed gestopt. In de loop van de twee voorgaande eeuwen hadden typisch middelnederlandse klankontwikkelingen (zoals eindklankverscherping, assimilatie en reductie) zich langs de afnemende Hoogduitse invloeden doorgezet. Desalniettemin, en ondanks het feit dat de plaatselijke woordenschat vrijwel geheel Nederfrankisch van aard bleef, is het Limburgs uit deze periode over het algemeen eenvoudig te onderscheiden van de overige tot het middelnederlands gerekende hoofdgroepen (het Hollands, Vlaams, Brabants en Oost-Middelnederlands).

Waardoor voelt die Limburger zich, behalve Belg, nu Limburger? Vraagt Notten (zie literatuurlijst) zich af. Door een complex van factoren uiteraard, waarvan de taal misschien wel de opvallendste is. De meest

bindende in ieder geval, waardoor hij zich één voelt met zijn dorps- en streekgenoot en anders dan een niet-Limburger. Wie eraan meewerkt dat het Limburgs dialect zijn plaats blijft behouden, bedrijft geen levensvreemde hobby, maar werkt mee aan het bewaren van het Limburgerse volkskarakter voor de komende generaties. En dat is iets anders dan het koesteren van een jeugdsentiment, een kortzichtig chauvinisme of het terugzetten van de klok.

Uit literatuur blijkt dat de betekenis van behoren tot een ras voor het vormen van een groep vaak erg overschat is en dat de taal met meer recht als dé factor wordt beschouwd die de eenheid van een volk kenmerkt en ook bewerkt, omdat: 'Das wesentlich unterscheidende Merkmal der Mundarten liegt in der Aussprache, die sich fast unwandelbar von Generation zu Generation vererbt, wenn auch alte Wörter und Ausdrücke aussterben, und neue Eingang finden'. Vergelijken wij de betekenis van de taal en de staat voor de vorming van de groepseenheid, dan blijkt de eenheidsvormende waarde van de eerste groter te zijn. Omdat iedere taal ons leert op een bijzondere manier te denken, waarderen, willen en handelen. Iedere taal geeft ons als het ware een complexe wereld van 'mind settings', die op een bepaalde manier met de taal zijn verbonden.

Bekijken we het gebied op een dialectische manier dan constateren we dat tussen het Ripuarische- en het Brabants-Nederfrankische dialectgebied een brede overgangszone ligt, die in de vakliteratuur Oostnederfrankisch, uit praktische overwegingen ook Limburgs of de Limburgs-Rijnlandse streektaal wordt genoemd. Dit gebied strekt zich vanaf de Eifel Noord- en Noord-Westwaarts uit tot de lijn Venlo-Hasselt-St.Truiden.

Volgens de meeste taalkundigen die over de Limburgse streektaal hebben geschreven, is de tegenstelling tussen sleeptoon en stoottoon (de Betoningslijn) het beste criterium voor een afbakening van het Limburgs. Dit verschijnsel bevat drie kwart van alle woorden. Het is juist deze intonatie die zo kenmerkend en herkenbaar is voor de Limburgse streektaal. Dit komt echt duidelijk aan het licht bij woordparen, die 'bijna' homoniem zijn (hetzelfde klinken) en enkel verschillen wat intonatie betreft. De Limburger kan 'hetzelfde' woord op twee manieren intoneren en onderscheidt daardoor twee verschillende woorden. Voor de geboren Limburger is het moeilijk te geloven, dat dit intonatieverschil in het Nederlands niet bestaat. Terwijl dit wisselend muzikaal accent, zoals het ook wel genoemd wordt, vroeger (in het Germaans) vermoedelijk algemeen was, is het nu in weinig talen terug te vinden, onder andere in het

Litouws en het Servo-Kroatisch. Het komt in elk geval voor in alle Limburgse, Ripuarische (Rijnlandse), Luxemburgse en Elzassische streektalen.

Voorwaarde voor de diftongering is de zogenaamde stoottoon. Een kwestie van intonatie; er tegenover staat de sleeptoon. Als teken van de stoottonige intonatie gebruiken we de dubbele punt (:). Het verschil tussen beide intonaties kan het best met een paar voorbeelden worden aangetoond:

Sleep toon

knien = konijn

bein = been

Stoottoon

knie:n = konijnen

bei:n = benen

We zien dus dat in deze woorden het onderscheid tussen enkelvoud en meervoud tot stand komt door een ander accent. Helemaal duidelijk wordt het onderscheid tussen beide intonaties bij

sjoon = schoenen

vrie = vrij, niet gebonden

sjoon:n

Ich vrie = ik vrij

Deze tegenstelling stoottoon/sleeptoon is typisch Limburgs. Voor een niet Limburger zijn de zinnen als *ich höb mich sjoon sjoon gekocht* of *es ich vrie, bèn ich niet meer vrie* volkomen onbegrijpelijk zijn. Deze tegenstelling in

klank zorgt er dus voor dat twee dezelfde woorden een andere betekenis hebben.

Van cultuurcentra zijn als het ware golven van beïnvloeding uitgegaan en gepaard daarmee golven van taalverschijnselen, want de taal is de draagster van alle cultuur bij uitstek. Deze golven worden echter gestoord door het landschap (rivieren, moerassen, heidevelden, heuvels) en latere politieke grenzen. Het Keulse cultuurcentrum was in de middeleeuwen het machtigste en straalde in alle richtingen uit. Het Limburgse gebied werd overspoeld door Duitse invloeden, wérd in sommige opzichten Duits. Dit komt door: das Ergebnis einer Süd/Nord-Bewegung hochdeutscher und einer Ost/West-Bewegung ripuarischer Merkmale. De Hoogduitse klankverschuiving, die zich in Duitsland tussen 350-750 demonstreerde en vastzette, drong ca. 1100 door naar het Limburgse gebied en zelfs de Maas met enkele kenmerken overschreed.

Gewoonlijk begint dit verdringen in een zogenaamde cultuurhaard, een plaats waarnaar de omgeving zich richt in cultuur en taal en van welke men zo graag een gebruik, een gewoonte, een manier van spreken, overneemt. Dit was voor Limburg de stad Keulen: 'Diese Stadt, die einen verkehrsreichen Strom hinauf- hinabschaute, die über alte Handelsstraßen südwärts nach

Oberdeutschland, und darüber hinaus nach Venedig und Österreich, westwärts nach Frankreich, Limburg, den Niederlanden und England, ostwärts nach Westfalen und Niederdeutschland blickte, hat rund seit dem Jahre 1000 in ständig steigendem Maße südliches hochdeutsches Gut übernommen und an die Kölner ebene weitergegeben. Sie hat damals wie heute die Rolle des sprachspendenden Kulturzentrums gespielt.' Deze invloeden noemt men ook wel ripualisering. Het gebied rond Keulen, binnen de Benrather Linie, werd op zijn laatst in de 13^e eeuw geripualiseerd. Het aangrenzende gebied werd in de middeleeuwen, van de 14^e t/m de 16^e eeuw geripualiseerd.

In het grootse deel van het Land van Herve sprak men tot in de zeventiende eeuw als kerktaal Duits. Wie zich Keulen voorstelt als het middelpunt van een cirkel, ziet dat belangrijke isoglossen, die Limburg doorsnijden, als concentrische cirkels om die stad heenlopen. De kleinste cirkel is de Benrather-linie, grotere zijn de *sj-lijnen* (Panninger-linie) en de *ich-ik lijn* Uerdinger-linie).

Keulse invloeden zijn merkbaar tot de Uerdinger-linie. Natuurlijk is er geen sprake van een aantal lijnen. In werkelijkheid is de toestand gecompliceerder en noemt men de tientallen isoglossen: Rijnlandse waaiers, Keulse waaiers of Rheinischer Fächer). Deze hebben de vorm van halve cirkels, waarbij de volledige cirkel in het

zuiden wordt gedempt door de barrière: Hohes Venn - Rothaar.

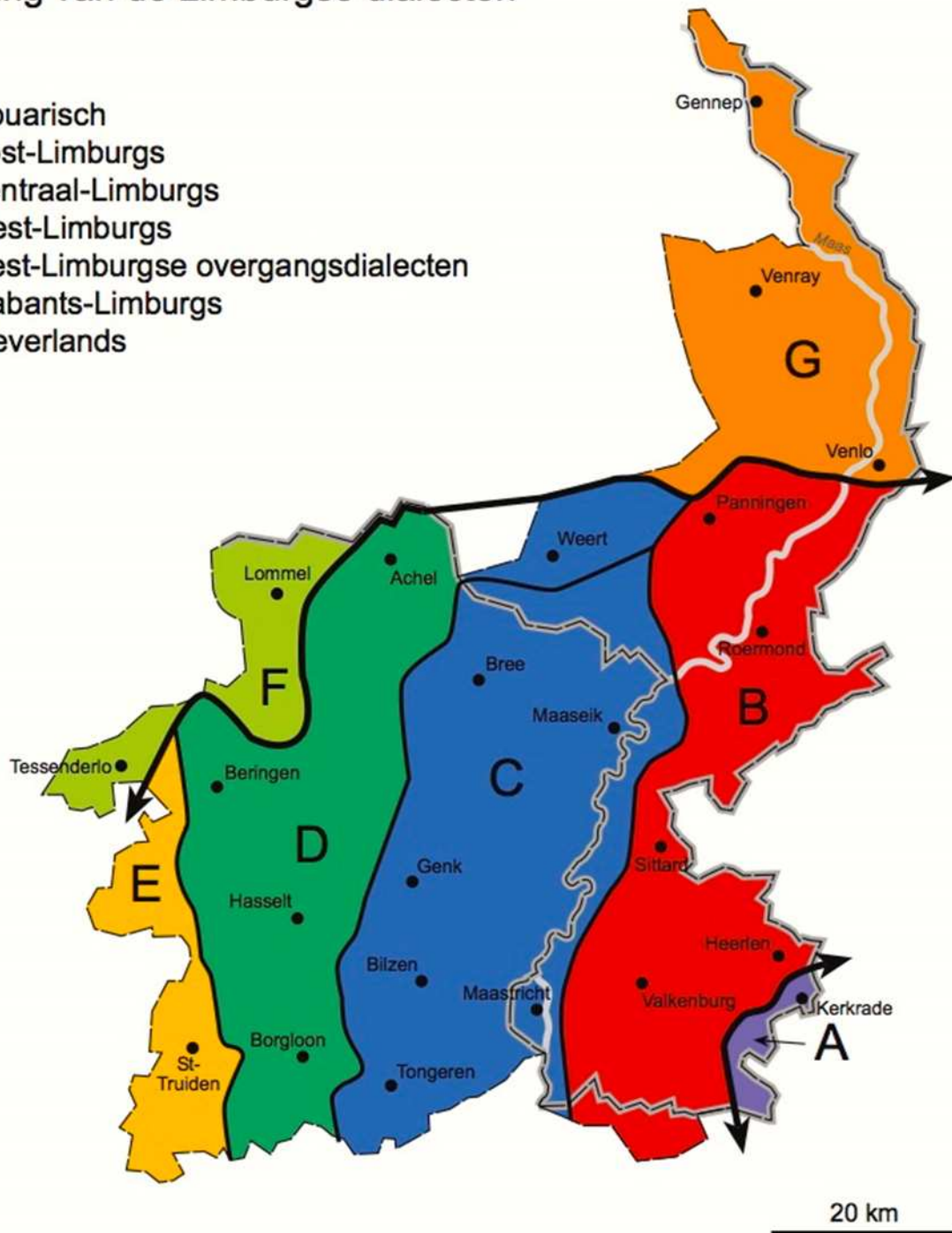
De taal- en cultuurgeschiedenis heeft ons echter geleerd niet te spreken van grenslijnen, die maar voor één enkel verschijnsel waarde hebben, maar van grensvlakken of grenslandschappen.

Zo'n netwerk (of taalgrenslandschap) nu vormt Limburg samen met het Rijnland. Het taalcomplex in dit gebied wordt bepaald door het feit, dat het met betrekking tot andere gebieden héél de geschiedenis door een grensgebied is geweest. Dit is een belangrijk element in de identiteit van de Limburgers.

Te verwachten is dat het Land van Herve 'van alles een beetje' zal hebben overgenomen. Deze beïnvloeding is de oorzaak geweest dat Limburg altijd een kunstmatig product is geweest van oorlogen en traktaten, een soort schepping van de diplomatie. In deze periode zijn er voor de Limburgers identiteitsproblemen ontstaan, omdat we te maken hebben met een gebied dat een zeer rijke en afwisselende geschiedenis kent en in de loop der eeuwen altijd al in Europa gelegen heeft.

Indeling van de Limburgse dialecten

- A Ripuarisch
- B Oost-Limburgs
- C Centraal-Limburgs
- D West-Limburgs
- E West-Limburgse overgangsdialecten
- F Brabants-Limburgs
- G Kleverlands

1.

Een stukje verder langs de Rijksweg-Zuid in Sittard, voorbij 'de Prins' liggen enkele mooie villa's. Zo'n beetje tussen de Teekenschool (1907, muurankers) en hotel de Prins. Eén van die villa's draagt de naam 'Bloemenhof' (Rijksweg Zuid 35). Het is een afgewolfd pand met een uitgekraagde bovenverdieping rustend op drie zware korbelen. Deze bovenverdieping bestaat uit gecarbolineumd imitatie vakwerk met in de midden boven de middelste korbeel de gevelsteen 'Bloemenhof'. Tussen de drie korbelen zijn op de benedenverdieping twee witgeverfde erkers van hout, met glas-in-lood in de bovenlichten, aangebracht. Aan de linkerzijde is een veranda gemaakt. Het geheel is opgetrokken uit rode baksteen en stamt uit het jaar 1930.